

ІННОВАЦІЙНИЙ ТА ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Управління інвестиційною і інноваційною діяльністю стало найважливішою складовою будь-якого сільськогосподарського підприємства, орієнтованого на стратегічний успіх в тяжких конкурентних умовах ринкової економіки. Таким чином, тісний взаємозв'язок інвестицій і інновацій на підприємстві не дозволяє розглядати ці процеси окремо один від одного, оскільки вони є самостійною сферою економічної діяльності підприємства, пов'язаною з фінансуванням і управлінням процесами оновлення всіх елементів функціонування суб'єктів господарювання в ринковій економіці.

Ключові слова: інновації, інвестиції, аграрний сектор, рослинництво, тваринництво.

A. P. KUPRIK

Lugansk National Agrarian University

INNOVATIVE AND INVESTMENT DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES OF UKRAINE

Abstract – Ukraine, carrying out deep market transformations, must purposefully provide a transition from extensive to progressive innovative investment development of economy. Research of the modern state of investment-innovative to development and development of the system of measures on activation of activity of agricultural enterprises of Ukraine. Three terms which enable countries to move up upwards on a technological stair is: 1) political stability, 2) presence of large class of businessmen, engineers, technicians and skilled workers, 3) the proper system of education is for preparation of well-educated specialists. A development of investment strategy process includes raising of aims of investment activity; determination of it priority directions and forms; optimization of structure of mouldable investment resources and their distributing; making of investment policy on the most essential aspects and support of mutual relations is with an external investment environment.

Key words: innovations, investments, agrarian sector, plant-grower, stock-raising.

Постановка проблеми. Широкомасштабна інноваційна та інвестиційна діяльність в сучасних умовах є фундаментом стабільного і ефективного економічного зростання як окремо взятої галузі, так і країни, в цілому. Україна, здійснюючи глибокі ринкові трансформації, повинна цілеспрямовано забезпечувати перехід від екстенсивного до прогресивного інноваційно-інвестиційного розвитку економіки.

Підвищення ефективності інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств має особливе національне значення. Оскільки саме тут в даний час створюється майже третина валового внутрішнього продукту країни. В той же час агропромислове виробництво в Україні з продуктивності і ефективності переважно відстає від всіх країн-членів Європейського Союзу. Тому тільки на основі інноваційного розвитку можна радикально підвищити ефективність сільського господарства і конкурентоспроможність продовольчої продукції [7].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання інноваційного і інвестиційного розвитку сільськогосподарських підприємств знайшли віддзеркалення в працях В.І. Богачова, В.Г. Ткаченко [7], М.Д. Безуглого, І.В. Присяжнюка [2], П.Т. Саблука, Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка [6], Н.О. Довгошея [3], Б.О. Сеніва [4], В.Б. Смолінського [5] та інших економістів аграріїв. Проте, досвід свідчить про те, що накопичення нових наукових знань малоєфективне, якщо вони не перетворюються на нові технологічні засоби або прогресивні ресурсозберігаючі технології, впровадження яких здійснює виробництво. Це заважає перетворенню агропромислового виробництва на рушійну силу науково-технічного прогресу в країні.

Формулювання цілі статті. Дослідження сучасного стану інвестиційно-інноваційних розвитку і розробка системи заходів щодо активізації діяльності сільськогосподарських підприємств України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо оцінювати внесок агропромислового комплексу в економіку країни у фінансовому вимірюванні, то його частина у виробництві валової продукції країни (102 з 917 млрд грн) складає більше 11 % і ця частина в 2011 р збільшилася на 16,2 %. Проте сучасний аграрний сектор економіки поки що не використовує свій потенціал повною мірою (табл. 1).

Основним чинником підвищення ефективності виробництва рослинництва є врожайність сільськогосподарських культур, яка за останні 20 років на жаль знаходилась на дуже низькому рівні щодо минулих років. Так, врожайність зернових в 2009 р. знизилася до 29,8 ц/га, або на 17,4 %, соняшнику залишилася на тому ж рівні, і лише овочі і плоди підвищили врожайність на 21,62 % відповідно.

Таблиця 1

Виробництво сільськогосподарської продукції в Україні

Продукція	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2011/2010 р.
Виробництво валової продукції, всього, млрд грн	102,1	100,5	116,8	+16,2 %
У т.ч. рослинництво	61,6	58,7	74,0	+26 %
тваринництво	40,5	41,8	42,8	+2,3 %

За роки незалежності нашої держави ситуація яка склалася в галузі тваринництва несприятлива, у зв'язку із слабкою адаптованістю її до умов ринкової економіки (табл. 2). Так, в деяких галузях бачимо тенденцію зростання, а в деяких спад [6, 10].

Таблиця 2

Виробництво продукції тваринництва в Україні

Рік	с/х угіддя, тис. га	Вирощування, тис. т					Вирощування, тис. т м'яса всього	Виробництво, тис. т		
		КРС	свині	птахи	вівці	інші		молоко	шерсть	яйця, млн шт.
Всі категорії господарств										
2010 р.	36521	653,8	915,5	1278,8	40,7	47,9	2936,7	11248,5	4,2	17052,3
2011 р.	36488	640,3	978,8	1403,9	39,4	50,0	3112,4	11078,5	4,0	18933,0
Сільськогосподарські підприємства										
2010 р.	20727	174,6	411,8	1047,2	3,5	1,4	1638,5	2216,6	0,7	10249,6
2011 р.	20590	163,8	458,6	1161,3	3,6	1,7	1789,0	2297,5	0,7	11933,0
Домогосподарства										
2010 р.	15794	479,2	503,7	231,6	37,2	46,5	1298,2	9031,9	3,5	6802,7
2011 р.	15898	476,5	520,2	242,6	35,8	48,3	1323,4	8781,0	3,2	7000,0

Інновації і інноваційна діяльність є необхідною складовою процесу забезпечення успішного, довготривалого і стійкого функціонування підприємства, однією з фундаментальних складових ефективної стратегії і важливим інструментом забезпечення конкурентних переваг.

Щодо аграрного сектора економіки, як основного об'єкту дослідження, інновації, є реалізацією в господарську практику результатів досліджень і розробок у вигляді нових сортів рослин, порід і видів тварин і птахів, нових технологій, в рослинництві, тваринництві і переробній промисловості, нових добрив і засобів захисту рослин і тварин, нових методів профілактики і лікування тварин і птахів, нових або таких, що поліпшили продукти харчування, матеріалів, нових форм організації і управління різними сферами економіки, нових підходів, до соціальних послуг, які дозволяють підвищити ефективність виробництва [3, с. 19].

Безперечно, стан інноваційної і інвестиційної діяльності аграрних підприємств в Україні не в найкращому стані. Багато експертів вважають, що головною причиною гальмування інноваційного розвитку є брак фінансових ресурсів. Насправді існує ряд інших не менш важливих причин. Таких як спад платоспроможного попиту на вітчизняну продукцію з боку держави і підприємницького сектора. Непривабливість вітчизняних підприємств для іноземних інвесторів через невміння держави фінансово грамотно направити грошові потоки та інші економічні і політично-правові проблеми. Крім того, всі проблеми можна розділити на чотири основні групи [4, с. 240–243].

По-перше, відсутня обґрунтована і дієва інноваційна політика держави. Відмова України на початку незалежності від пріоритетного науково – технологічного розвитку, відсутність системи державних пріоритетів, виключення з числа основних продуктивних сил, – науки, передової освіти і інновацій, – є головною проблемою для прискореного розвитку економіки держави.

По-друге, немає системного управління інноваційним процесом з боку держави. Розподіл сфер управління цією сферою між декількома відомствами приводить до відсутності загальних цілей, неузгодженості дій, розпилювань людських і фінансових ресурсів. Таке управління ніколи не було направленим на вирішення загальнонаціональних завдань, оскільки мали галузевий характер.

По-третє, нормативно – правова база регулювання інноваційної діяльності є фрагментарною, не цілісною, суперечливою і тому недосконалою. В Україні прийнято понад 100 законодавчих, нормативно – правових урядових актів і різноманітних відомчих документів, які не є взаємоузгодженими і не формують єдине законодавче поле інноваційної діяльності.

По-четверте, проблемою є відсутність фінансового механізму інноваційної діяльності. Основним джерелом фінансування витрат на інновації є власні засоби підприємств (реінвестиційні засоби). В той же час, в розвинених країнах в “підживленні” інноваційної діяльності визначальну роль грає розгалужена і достатньо динамічна мережа приватних інвестиційних фондів. Через відсутність чіткої системи правил і гарантій приватний капітал ще не рухається в бік інноваційної сфери.

Особлива роль в посиленні інноваційної активності в аграрній сфері і вирішенні перерахованих проблем належить державі, яка при виробленні економічної, науково-технічної і соціальної політики визначає пріоритети базисних інновацій на федеральному і регіональному рівнях, формує ринковий механізм її реалізації. Тому потрібно удосконалити традиційну односторонню орієнтацію. Для цього потрібно активніше використовувати всі досягнення НТР, її агротехнічні, технологічні, організаційно економічні і інші інноваційні напрями [5, с. 289].

Зважаючи на викладене вище і перспектив співпраці України з країнами Світової організації торгівлі і ЄС, курс на інноваційний розвиток національного АПК варто розглядати як стратегічне завдання, а всі заходи, які передбачають в цьому напрямі, як пріоритетні. Тобто їх повинні фінансувати, насамперед, не тільки з державного і місцевих бюджетів, але і за рахунок засобів приватних інвесторів, оскільки йде мова про якісно новий чинник зростання агропромислового виробництва і ефективного вирішення продовольчої

проблеми в державі. Застосування новітніх досягнень науки і техніки, прогресивних технологій і високо-технологічних розробок, випуск нового і екологічнобезпечного вигляду продуктів споживання, які мають підвищений попит на внутрішньому і зовнішньому ринках, дадуть можливість досягти високої ефективності сільського господарства і мати потрібні засоби для вирішення складних завдань соціального розвитку і інфраструктурної перебудови села. Для підвищення ефективності інновацій потрібна державна підтримка і законодавче забезпечення. Для активізації цього важливого напрямку і наукового забезпечення створена і активно функціонує аграрна дорадча служба, яка надає консультації всім зацікавленим з різних сільськогосподарських питань. Заснована спеціальна служба сервісу – агромагазин, де підприємці можуть не тільки придбати відповідний товар, але і отримати консультації дорадчої служби і провідних науковців з відповідних напрямів виробництва.

Однією з найважливіших передумов ефективного господарювання під час впровадження інноваційної моделі розвитку економіки є інвестиційна політика, об'єктивне використання засобів, планування звернення, і прогноз прибутку. В період впровадження інтенсивних інвестицій простежується активний розвиток технічного прогресу, зростання продуктивності і зниження капіталоозброєності виробництва [1, с. 138; 9].

Важливим чинником підвищення ефективності інноваційної діяльності є кредитування сільськогосподарського виробництва. На теперішній час сільськогосподарським товаровиробникам недоступні банківські кредити через високі процентні ставки. В Україні немає спеціалізованого банку для фінансування і кредитування сільськогосподарських товаровиробників (табл. 3, 4).

Таблиця 3

Обсяг залучених кредитів сільськогосподарських підприємств (млрд грн)

Показник	2010 р.	2011 р.	2012 р (оцікуване)
Обсяг залучених кредитів, всього	10,1	12,7	16,2
в т.ч. пільгових	1,4	3,9	7,5
Із загального обсягу кредитів:			
довгострокові	3,1	3,8	6,1
короткострокові	7,0	8,9	10,1

Таблиця 4

Загальна потреба сільського господарства України в кредитних засобах

Показник	Сума, млрд грн
Річний дефіцит оборотних коштів, всього	147,7
Зокрема: у рослинництві	97,5
у тваринництві	50,2
Річний дефіцит засобів для інвестицій в основні засоби	56,8
Загальна потреба в кредитах на рік (для виконання всіх технологічних етапів)	204,5
Зокрема: у рослинництві	122,2
у тваринництві	82,3

Проте, ми бачимо, що кредити ростуть, але їх дійсно не вистачає для задоволення потреб підприємств і можливості розробки і впровадження інноваційної продукції або технологій.

У сільськогосподарському виробництві інвестиції прямують насамперед на: заміну застарілого і зношеного обладнання; впровадження нової технології і застосування сучасної техніки і обладнання; розширення виробництва сільськогосподарської продукції; розвиток нового вигляду виробництв.

Формування інвестицій в сільському господарстві здійснюється на економічній основі з урахуванням швидкості повернення вкладених засобів. А це можливо лише за умови збільшення виробництва високоякісної продукції і зниження її собівартості (табл. 5).

Таблиця 5

Інвестиції в основний капітал сільського господарства і основних джерел їх фінансування

(млрд грн)

Показник	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Інвестиції в сільське господарство, всього	9,3	12,1	17,0
Зокрема за рахунок:			
– власних засобів сільськогосподарських товаровиробників	6,1	8,0	12,3
– повернутих і інших джерел	3,2	4,1	4,7

На сьогодні власні, повернуті і позикові інвестиційні джерела сільськогосподарських товаровиробників недостатні для задоволення їх інвестиційних потреб. Іноземні інвестиції в аграрний сектор економіки притягуються в обмежених об'ємах, а їх частина в загальних вкладеннях поки що незначна. За рахунок всіх джерел фінансування в 2010 р. в сільському господарстві України освоєно 12,1 млрд грн інвестицій, що на

16 % більше порівняно з попереднім роком. Власні засоби товаровиробників в структурі інвестицій в основний капітал сільського господарства займають 66 %, кредити – 23%, прями іноземні інвестиції – 3 %, засоби державного бюджету – 2 %, інші джерела – 6 %.

Інвестиції в основний капітал сільського господарства в 2011 р. склали понад 17 млрд грн. Процес поліпшення інвестиційного клімату і нарощування інвестицій стримує ряд чинників, найважливішими серед яких є: непослідовна і недосконала інвестиційна політика держави в аграрній сфері, в якій переважають принципи залишкового виділення бюджетних коштів; недосконалі механізми і схеми їх використання; нерозвиненість інноваційної інфраструктури, сильний знос і відсутність умов не тільки розширеного, але і простого оновлення основних засобів; несприятливі умови для розвитку малого бізнесу на селі; низька ліквідність інвестицій; не вирішені проблеми іпотеки; недостатнє фінансування заходів щодо розвитку дорожньої мережі на селі; недосконалий механізм економічних стосунків між галузями, що приводить до низької рентабельності капіталу і недостатньої інвестиційної привабливості аграрного сектора економіки.

Загальна потреба сільського господарства України в кредитних засобах складає близько 205 млрд грн в рік [2, с. 25–26].

Висновки. Інвестиційний механізм забезпечує реалізацію цілей економічного і соціального розвитку підприємства АПК в цілому і окремих його структурних одиниць на перспективу; реально оцінює інвестиційні можливості підприємства, сприяє максимальному використанню його внутрішнього інвестиційного потенціалу і активного маневрування інвестиційними ресурсами; сприяє швидкій реалізації нових перспективних інвестиційних можливостей, які виникають в процесі динамічних змін чинників зовнішнього інвестиційного середовища; враховує можливі варіації розвитку неконтрольованих агропромисловим підприємством чинників зовнішнього інвестиційного середовища що дозволяє звести до мінімуму їх негативні наслідки для діяльності підприємства; виявляє переваги підприємства в інвестиційній діяльності в зіставленні з конкурентами; забезпечує чіткий взаємозв'язок стратегічного, поточного і оперативного управління інвестиційною діяльністю підприємства АПК [9].

Для аграрних підприємств в найближчому майбутньому перспектива обліку інноваційного чинника повинно бути одним з вирішальних умов подальшого розвитку суб'єктів господарювання в аграрній сфері. На сьогодні звичайно існують багато проблем (серед яких брак фінансових ресурсів, нормативно правова база, відсутність державної підтримки, непривабливість вітчизняних підприємств, для іноземних інвесторів), які заважають ефективному і якісному розвитку підприємств. Проте інноваційний підхід дасть можливість підвищити ефективність інноваційної господарської діяльності підприємств аграрної сфери, а отже, сприятиме в досягненні стратегічних цілей підприємства. Виходячи з вище сказаного, здійснення інноваційної діяльності підприємствами аграрної сфери дасть можливість підвищити рівень їх конкурентоспроможності, укріпити позиції на міжнародному ринку аграрних товарів і поліпшити ефективність виробничо-господарської діяльності в цілому.

Для активізації інноваційної діяльності потрібно створити на регіональному рівні моніторингову систему для відстежування інноваційного потенціалу адміністративних територій і пошуку шляхів забезпечення сприятливого середовища для здійснення інноваційних процесів.

Процес розробки інвестиційної стратегії включає постановку цілей інвестиційної діяльності; визначення її пріоритетних напрямів і форм; оптимізацію структури формованих інвестиційних ресурсів і їх розподілу; вироблення інвестиційної політики по найбільш важливих аспектах і підтримка взаємин із зовнішнім інвестиційним середовищем.

Література

1. Баран С. І. Методи підвищення ефективності інноваційної діяльності в аграрному секторі / С. І. Баран // Наук. вісн. НЛТУ України. – 2009. – № 19. – С. 135–140.
2. Безуглий М. Д. Сучасний стан реформування аграрно-промислового комплексу України / М. Д. Безуглий, Н. В. Присяжнюк. – К. : Аграр. наука, 2012. – 48 с.
3. Долгошея Н. О. Організаційно-економічний механізм інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки / Н. О. Долгошея // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2011. – № 3. – С. 17–22.
4. Сенів Б. О. Проблеми та перспективи інноваційної діяльності в Україні / Б. О. Сенів // Українська наука: минуле, сучасне і майбутнє. – 2011. – № 16. – С. 237–247.
5. Смолінський В. Б. Проблеми державного регулювання інноваційної діяльності в аграрній сфері економіки / В. Б. Смолінський // Наук. вісн. НЛТУ України. – 2011. – № 21.2. – С. 286–290.
6. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 р. / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. – Дн. : ННЦ “ІАЕ”, 2012. – 182 с.
7. Ткаченко В. Г. Інвестиційні і інноваційні процеси в АПК України в умовах аграрної реформи / В. Г. Ткаченко, І. В. Богачев ; за ред. В. Г. Ткаченко, І. В. Богачева : монографія. – Луганськ : Книжковий світ, 2010.
8. http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/inek/2012_8/63.pdf
9. http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/bi/2012_1/83-86.pdf

References

1. Baran S. I. Metody pidvyshchennya efektyvnosti innovatsiyanoi diyal'nosti v agrarnomu sektori / S. I. Baran // Naukoviy visnyk NLTU Ukrayini. – 2009 r. – № 19. – S. 135–140.
2. Bezuglyy M. D. Suchasnyy stan reformuvannya agrarno-promyslovogo kompleksu Ukrayiny / M. D. Bezuglyy, N. V. Prisyazhnyuk. – K. : Agrar. nauka, 2012. – 48 s.
3. Dolgosheya N. O. Orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm innovatsiyanoi diyal'nosti v agrarnomu sektori ekonomiky / N. O. Dolgosheya // Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektual'noyi vlasnosti. – 2011 r. – № 3. – S. 17–22.
4. Seniv B. O. Problemy ta perspektyvy innovatsiyanoi diyal'nosti v Ukrayini / B. O. Seniv // Ukrayins'ka nauka: mynule, suchasne i maybutnye. – 2011 r. – № 16. – S. 237–247.
5. Smolins'kyy V. B. Problemy derzhavnogo regulyuvannya innovatsiyanoi diyal'nosti v agrarniy sferi ekonomiky / V. B. Smolins'kyy // Naukoviy visnyk NLTU Ukrayiny. – 2011 r. – № 21.2. – S. 286–290.
6. Strategichni napryamy rozvytku sil'skogo gospodarstva Ukrayiny na period do 2020 doli / Za red. Yu. O. Lupenka, V. Ya. Mesel'-Veselyaka. – Do. : NNTs “IAE”, 2012. – 182 s.
7. Tkachenko V. H. Investytsiyni i innovatsiyni protsesy v APK Ukrayiny v umovakh agrarnoyi reformy / V. H. Tkachenko, I. V. Bohachev ; pid red. V. H. Tkachenko, I. V. Bohacheva : monografiya. – Lugans'k : Knizhkoviy svit, 2010.
8. Holovenko O.V. Problemy ta perspektyvy innovatsiyanoi diyal'nosti agrarnogo pidpryyemstva.
9. http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/inek/2012_8/63.pdf Kushnir I.V., Formuvannya innovatsiyno-investytsiyanoi strategiyi.
10. http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/bi/2012_1/83-86.pdf Hrymblat S. O., Batyr' Yu. H. Kurs na investitsyonno-innovatsiyonnyy put' razvitiya sel'skogo khozyaystva Ukrainy.

Надіслано/Written: 5.05.2013 р.

Надійшла/Received: 11.05.2013

Рецензент: д.е.н., проф. В. М. Гончаров